

Instytut Pamięci Narodowej

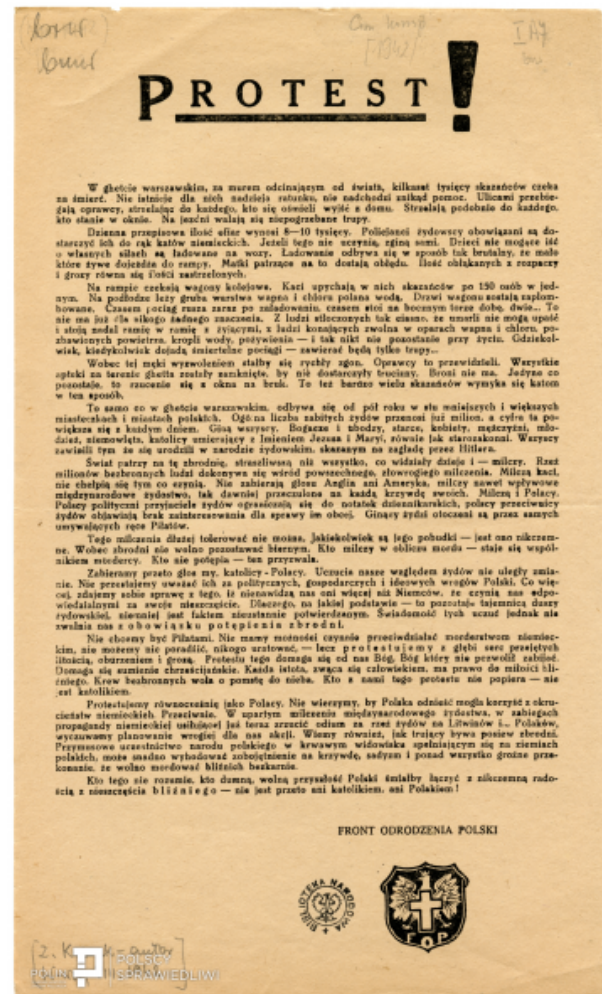
<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/41963,Na-ratunek-eksterminowanym-Zydom-powolanie-Tymczasowego-Komitetu-Pomocy-Zydom-Ze.html>
26.04.2024, 08:41

Na ratunek eksterminowanym Żydom - powołanie Tymczasowego Komitetu Pomocy Żydom „Żegota”

Niemiecka działalność ludobójcza spowodowała, że 27 września 1942 r. - w porozumieniu z Delegaturą Rządu na Kraj i we współpracy z kilkoma organizacjami konspiracyjnymi: Frontem Odrodzenia Polski, Polską Organizacją Demokratyczną, PPS-WRN, oraz Związkiem Syndykalistów Polskich - powstał Tymczasowy Komitet Pomocy Żydom (im. Konrada Żegoty).

Niezwykle ważną rolę odegrała wydana w sierpniu 1942 r. przez FOP odezwa zatytułowana *Protest*, zdecydowanie potępiająca niemieckie zbrodnie dokonywane w gettach utworzonych przez okupantów w miastach i miasteczkach. Miesiąc później, 16 września 1942 r., na łamach głównego organu prasowego Delegatury Rządu „Rzeczpospolita Polska” zostało opublikowane oświadczenie Kierownictwa Walki Cywilnej, zawierające stanowczy protest wobec zbrodniczej działalności Niemców.

W skład Tymczasowego Komitetu weszli: Zofia Kossak „Ciotka” - przewodnicząca, Wanda Kraheńska-Filipowicz „Alina Zabielska”, Anna Lasocka „Anulka”, Witold Bieńkowski, Władysław Bartoszewski, Ignacy Barski, Janina Raabe-Wąsowiczowa „Ewa” i Czesława Wojeńska. Współpracowali z nimi m.in. Stefan Szwedowski i Zofia Demciuch z ZSP. Do początków grudnia 1942 r. opieką Komitetu zostało objętych ponad 180 osób, z

Fot. Muzeum POLIN

których 70 proc. stanowiły dzieci. Działania Komitetu obejmowały: Warszawę, Kraków, Brześć, Lublin, Kielce, Bochnię, Izbicę, Zakopane, Zamość, Biłgoraj, Kraśnik, Radom, Puławę, Siedlce i Białystok. W ciągu dwóch miesięcy Komitet zorganizował pomoc dla ukrywających się Żydów, starając się zapewnić dokumenty, bezpieczne mieszkanie i utrzymanie, a także zaopatrzenie w odzież. Na swoją działalność wydał ok. 70 tys. zł.

Działalność społeczna okazała się niewystarczającą, konieczne było wsparcie instytucji rządowych. Bieńkowski w swoim sprawozdaniu apelował do delegata Rządu o stałe zasiłki miesięczne w wysokości 25 tys. zł. Tymczasowe Prezydium Rady w grudniu 1942 r. określiło zasady finansowania działalności; fundusze miały pochodzić z: a) funduszy budżetowych rządu RP w Londynie; b) funduszy zbieranych w kraju i za granicą (traktowano je jako pomocnicze). Rząd RP w Londynie miał pełną świadomość konieczności przekazania do kraju dodatkowych funduszy na pomoc dla Żydów.

W grudniu 1942 r. minister spraw wewnętrznych, Stanisław Mikołajczyk „Stem”, nakazał wypłacenie z funduszy Delegatury kwoty 5 tys. dolarów organizacjom żydowskim, dla ich podopiecznych. Już trzy dni później skierowano kolejną depezę z poleceniem wydania Leonowi Feinerowi „Berezowskiemu” z Bundu również sumy 5 tys. dolarów, wpłaconych w Londynie przez Szmula Zygielbojma. Także w grudniu 1942 r. skierowano do kraju polecenie „udzielenia wszelkiej pomocy” żonie adwokata Grossfelda – Oldze³⁰. To oczywiście tylko przykład, ale warto pamiętać, że oprócz funduszy przekazywanych na cele organizacyjne, z Londynu przekazywano także dość liczne zasiłki finansowe, skierowane do konkretnych osób.

Postępujący w stosunku do Żydów terror okupanta doprowadził do powstania 4 grudnia 1942 r. Rady Pomocy Żydom przy Pełnomocniku (Delegacie) Rządu. W jej skład weszli: Julian Grobelny „Trojan” z PPS-WRN – przewodniczący, a po jego aresztowaniu 1 marca 1944 r. Roman Jabłonowski „Jurkiewicz” – przewodniczący od maja do lipca 1944 r.; dr Leon Feiner „Berezowski”, z Bundu – wiceprzewodniczący, a następnie od listopada 1944 r. przewodniczący Rady; Tadeusz Rek „Rożycki” z SL – wiceprzewodniczący; Ferdynand Arczyński „Jan” z SD/SPD – skarbnik; Witold Bieńkowski „Jan”, Ignacy Barski „Jozef”, Władysław Bartoszewski „Ludwik” – FOP; Adolf Berman „Borowski” z ŻKN – sekretarz do lipca 1944 r., Szymon Gottesman „Jozef Bogucki” z ŻKN – sekretarz od listopada 1944 r.; Piotr Gajewski „Piotr” z RPPS – od końca 1943 r.

Biurem Rady kierowała Zofia Rudnicka „Alicja” przy pomocy Janiny Wąsowicz „Ewy”, Celiny Tyszkó „Celinki” i Władysławy Paszkiewicz – wszystkie z SD/SPD. Natomiast poszczególnymi referatami kierowali: Emilia Hiżowa „Barbara” z SD/SPD – mieszkaniowym,

Aleksandra Dargielowa i Irena Sendlerowa „Jolanta” z RPPS – dziecięcym, Stefan Sendłak „Stefan” z PPS-WRN – terenowym, Ludwik Rostkowski – lekarskim. W pracach Rady brała udział również Maria Kann „Halina”.

Zadania Rady określono w piśmie do delegata Rządu z 29 grudnia 1942 r. Pisano w nim: „Zadaniem Rady jest niesienie pomocy Żydom jako ofiarom eksterminacyjnej akcji okupanta, a to pomocy w kierunku ratowania ich od śmierci, ich legalizacji, przydzielania im pomieszczeń, udzielania zasiłków materialnych względnie, gdzie to wskazane, wyszukiwanie zajęć zarobkowych jako podstawy egzystencji, zawiadywanie funduszami i ich rozprowadzanie – słowem działalność, która pośrednio lub bezpośrednio wchodzić może w zakres pomocy”. Nieco później, bo w lutym 1943 r., w Departamencie Spraw Wewnętrznych Delegatury utworzono referat żydowski. Jego kierownikiem był Bieńkowski „Jan”. W skład referatu wchodził ponadto: Władysław Bartoszewski „Ludwik” – zastępca kierownika, Bogna Domańska „Bronisława” – sekretarka, łączniczki: Wanda Muszyńska „Wanda” i Pelagia Piotrkiewicz „Łucja”. Przez pewien czas pracował w referacie Alfred Borenstein.

Bieńkowski został stałym reprezentantem Delegatury w Radzie Pomocy Żydom „Żegota”. Szeroki zakres czynności referatu opisała Teresa Prekerowa: „Pośredniczył on w przekazywaniu Radzie funduszy, organizował spotkania jej przedstawicieli z Pełnomocnikiem Rządu, przekazywał postulaty i zażalenia Rady do odpowiednich komórek DR i zabiegał o najszybsze i pozytywne ustosunkowanie się do nich, pośredniczył między Radą a podziemiem wojskowym (np. w sprawie szantaży), przekazywał pisma Rady do Londynu itp. Analogiczną pomoc świadczył przedstawicielom podziemia żydowskiego, zapewniając im ponadto łączność z organizacjami żydowskimi za granicą i w razie potrzeby z organizacjami polskimi w kraju. Referat prowadził również akcje podejmowane z inicjatywy własnej. Opracowywał i wysyłał do ministerstw rządu emigracyjnego w Londynie raporty o sytuacji Żydów polskich i ich potrzebach [...]. W Referacie wydawano ponadto poufny biuletyn informacyjny przeznaczony dla różnych agend podziemia, wykorzystujący doniesienia wywiadu polskiego i żydowskiego, a dotyczący spraw zagrożenia, oporu zbrojnego i likwidacji ludności żydowskiej, zbierano materiały do walki z szantażem i przestępczością, wykorzystywano informacje wywiadu z Gestapo i Kripo (np. dotyczące śledztw) dla przekazywania ostrzeżeń osobom zagrożonym, zarówno ukrywającym się, jak i udzielającym pomocy itd.”

Fragment artykułu dr. Waldemara Grabowskiego pt. „Rada Pomocy Żydom »Żegota« w strukturach Polskiego Państwa Podziemnego”, opublikowanego pierwotnie w „Biuletynie IPN”, 2010, nr 11